

American Archivist, Der Archivar, 2 broja Arhivskog vjesnika, Vjesnik istarskog arhiva i Vjesnik Povijesnog arhiva Rijeka) te održane izložbe.

Medu osobnim vijestima, a u povodu smrti Janka Jarca, povjesničara i arhivista te Boge Grafenauera, akademika, profesora Filozofskog fakulteta i počasnog člana Arhivskog društva Slovenije, ljudski tople tekstove napisali su Jože Mlinarič i Marija Oblak-Čarni.

Slijede uobičajene rubrike o arhivskim prilozima te bibliografija arhivskih djelatnika u 1995. godini. Na dvije stranice tiskan je popis publikacija Arhivskog društva Slovenije s navedenim cijenama, te podaci o glasiliu Saveza povijesnih društava Slovenije *Zgodovinski časopis*.

Na posljednjih 7 str. objavljeni su sažeci 13 članaka na slovenskom i engleskom jeziku.

Preporučujemo ovaj broj časopisa *ARHIVI* svim našim arhivskim djelatnicima, jer obiluje korisnim i nadasve stručnim tekstovima.

Nikolina Krtaljić

VIRI, Objava arhivskih virov, br. 8, Ljubljana 1995, 229 str. (izdanje Arhivskog društva Slovenije) – Darko Friš, "Korespondenca Kazimirja Zakrajška, O.F.M. (1928-1958)"

Prvi dio ove korespondencije za razdoblje 1907-1928. priredio je također Darko Friš, a objavljen je u časopisu VIRI br. 6, Ljubljana 1993. Kako autor naglašava u uvodu, tražeći izvore za ovaj drugi dio, pronašao je i neka starija neobjavljena pisma iz razdoblja 1907-1929, koja je uvrstio u ovo izdanje, jer dodatno osvjetljavaju vrijeme prvoga Zakrajškova boravka u SAD.

Na početku časopisa objavljena je fotografija Kazimira Zakrajška, slijede *Kratice* (1 str.), a zatim pjesma patera Zakrajška, koja dubokim značenjem i naslova i stihova ocrtava čitav njegov životni put, pa je zato donosimo u slobodnom prijevodu.

U svoju obranu

"Grešaka mnogo si načinio"
Prijatelj mi je rekao,
kad nakon mnogih ljeta
veselo ruku sam mu pružio.
"Mnogo!" – iskreno sam priznao.
Pa ipak, ipak: Nije me sram!
Za sve sam greške punu cijenu

uvijek plaćao sam.
I to priznaj, prijatelju moj.
Život me nikad nije mazio.
Mnogo sam radio za narod svój,
dosta sam znoja za nj prolio.
Kad pritom i greške sam činio,
da li sam zaista toliko griješio?
Greške su moje! A što je djelo?
Vlasništvo naroda ostat će cijelo.
Tek onaj griješiti ne umije
i u životu krivo raditi,
tko se ne odvaži, ništa neće učiniti.
To svaki će nam mudrac potvrditi.

U *Uvodu* (2 str.) autor obavještava čitaocu da je ovo drugi dio korespondencije, da je sakupio, obradio i objavio 271 pismo i dopise što ih je Zakrajšek pisao raznim osobama i primio ih od njih. Za istraživače će biti vrijedni podaci o mjestu čuvanja objavljenih originala. Autor također objašnjava zašto je vremenski i tematski podijelio ovu korespondenciju u više grupe te ujedno izražava žalost što osim jednoga pisma, nije sačuvan niti jedan dokument iz vremena Zakrajšekova djelovanja u New Yorku od 1908. do 1919. godine.

Autor je sva pisma kronološki obradio, doslovno ih je prepisao, a ispravio je samo veće pravopisne i tiskarske pogreške. U bilješkama je, osim za neke, dao podatke o osobama koje se spominju, iako se ti podaci mogu naći i u objavljenim leksikonima i enciklopedijama. Na kraju je zahvalio svima koji su omogućili objavljanje ove korespondencije.

Slijedi autorova uvodna studija pod naslovom *Pater Kazimir Zakrajšek, franjevac, "Apostol slovenskog iseljeništva i američki Krek"* (7 str.), u kojoj autor daje mnoštvo podataka o životu i radu Kazimira Zakrajšeka. Kako bismo našim čitateljima približili i objasnili lik o čijoj je korespondenciji riječ, prikazat ćemo nešto opširnije podatke što ih u ovom dijelu donosi autor. K. Zakrajšek, franjevac iz Reda Manje braće, koji je uvelike zadužio svoju domovinu Sloveniju, rođen je 1878. u Presarju pod Krimom, a umro je 27. siječnja 1958. u Lemontu (Illinois), središtu slovenskoga franjevačkog djelovanja u Americi, gdje je i pokopan na samostanskom groblju. Nakon završenog studija teologije zavjetovao se 1901. za svećenika je posvećen 1902. a 1904. postaje kateheta u Kamniku. Već 1906. prvi put odlazi u SAD, gdje djeluje u nekoliko župa te kao začasni član franjevačke provincije Svetoga Imena pri useljeničkoj komisiji SAD u njujorskoj luci, nakon čega osniva Društvo sv. Rafaela za slovenske doseljenike. Godine 1923. kupio je imanje u Lemontu, gdje su kasnije podignuti samostan i sjemenište za bogoslove. U Americi je Zakrajšek prvi

put boravio sve do 1927. godine i u tom razdoblju se, osim svećeničkog rada, bavio najviše novinarstvom te osnivanjem i izdavanjem katoličkih i političkih časopisa i novina. U Clevelandu sudjeluje u izdavanju tjednika *Američka Domovina*, kasnije *Clevelandска Amerika* (1908), osniva novine *Ave Maria* (1909) i *Ave Maria Koledar* (1911), preuzima političke novine *Sloga* (1916) koje 1919. počinju izlaziti pod novim nazivom *Jedinstvo* i udružuju se s novinama *Američki Slovenac*. Od 1919. do 1927. izdaje *Glasilo župe sv. Štefana*, a 1924. novine *St. Francis Messenger* na engleskom jeziku te osniva tiskaru. Osim novinarskog posla djelovao je i kao vrlo plodan pisac, a bavio se i misionarskim radom te osnovao veliki broj misija po čitavoj Americi.

U Sloveniju se vraća 1927, sljedeće godine preuzima upravu crkvice Sv. Krištofa u Bežigradu, filijalu župe sv. Petra u Ljubljani, a već 1929. utemeljitelj je Društva za osnivanje župe i gradnju crkve Sv. Ćirila i Metoda za stanovnike Bežigrada. Gradnja crkve dovršena je 1934. po nacrtu poznatog graditelja Plečnika. Zakrajšek u župi izdaje glasilo *Mi Bežigrajci*, značajno i danas za proučavanje povijesti Bežigrada. Značajna je Zakrajšekova aktivnost u Društvu sv. Rafaela, u okviru kojeg pokreće i glasilo *Iseljenički vjesnik* te izdaje i više vrlo praktičnih brošurica namijenjenih slovenskim iseljenicima. Godine 1932. je na njegov poticaj osnovan Iseljenički arhiv, koji je trebao čuvati građu o životu i radu iseljenih Slovenaca. Ovaj Arhiv nije nažalost djelovao. Istu sudbinu doživjela je i Iseljenička komora, osnovana također njegovim zalaganjem.

Nakon izbjivanja II. svjetskog rata 1941. Zakrajšek, protivnik nacizma, po drugi put napušta Sloveniju i u Rim, na putu u New York, uspijeva donijeti spomenicu "Tragedija slovenskoga naroda" o stradanjima Slovenaca pod nacizmom, koju predaje papi i Mussoliniju, a prijepis šalje u London Mihi Kreku, potpredsjedniku izbjegličke vlade. U Americi tu spomenicu objavljuje u časopisu *Amerika*, glasilu njujorških isusovaca. Osim održavanja brojnih propovijedi i predavanja, Zakrajšek se po dolasku u SAD još predanije zauzima za raniju ideju o osnivanju Narodnog vijeća, u koje bi ušli predstavnici slovenskih doseljenika svih političkih usmjerenja. Smatrao je kako se "slovensko pitanje" može riješiti u jednoj novoj demokratskoj i federalistički uređenoj Jugoslaviji, ali nije prejudicirao njezino poslijeratno uređenje. Osim političkog rada i prikupljanja pomoći napačenoj domovini, Zakrajšek nalazi vremena i za pisanje knjiga i članaka.

Nakon rata odlučuje ostati u Americi, nastavlja prikupljati novčanu pomoć za svoje župljane u Bežigradu i sve bjegunce iz Slovenije koji uskoro počinju stizati. Njegovom zaslugom osnovani su bogoslovija i samostan u Lemontu, u kojem živi i radi sve do svoje smrti.

Autor na kraju zaključuje, kako je objavljivanje ove korespondencije pokušaj ispravljanja nepravde, jer slovenska historiografija nije o Zakrajšku dovoljno pisa-

la. Povijest slovenskog iseljeništva bit će mnogo jasnija nakon proučavanja ove korespondencije, a još više nakon objavljivanja biografije K. Zakrajšeka.

Ovi uvodni tekstovi D. Friša prevedeni su na engleski (7 str.).

Slijedi najopsežniji blok, tj. *Dokumenti* (25-206. str.), u kojem se objavljaju pisma i dopisi (1907-1958). U prvom dijelu (1907-1927), dakle iz vremena dok je K. Zakrajšek prvi put boravio u SAD, objavljena su pisma što se odnose najviše na njegovo duhovničko djelovanje. Veliki broj pisama odnosi se na rad Rafaelove družbe, osnivanje Narodnog iseljeničkog vijeća i na probleme slovenskih doseljenika u SAD. S tim u vezi K. Zakrajšek se dopisivao s Biskupskim ordinarijatom u Ljubljani i biskupom dr. Gregorijem Rožmanom. Dio pisama vezan je uz rad Društva za osnivanje župe i zidanje nove crkve Sv. Ćirila i Metoda u Bežigradu, a mnoga su upućena K. Zakrajšku, u svojstvu upravitelja te župe (1929-1940).

U pismu od 19. travnja 1941. Provincijat franjevačkoga reda u Ljubljani izvještava Biskupski ordinarijat u Ljubljani o odsutnosti K. Zakrajšeka zbog bolesti, iako je on tada već krenuo na svoj drugi odlazak u SAD. Slijedi posljednji blok pisama (1942-1957) u kojima su opet najviše zastupljeni problemi slovenskih iseljenika, čiji se broj znatno povećao nakon II. svjetskog rata. Tijekom rata osnovano je Slovensko-američko nacionalno vijeće, u ime kojega je K. Zakrajšek vodio bogatu korespondenciju s mnogim poznatim imenima iseljeničkog korpusa u Americi (među ostalima tu su i pisma upućena L. Adamiću). Po svršetku rata pisma K. Zakrajšeka naslovljena su iz Lamonta, u kojem osniva samostan Sv. Marije. Dobar dio pisama privatne je naravi, upućen je sestri Urši i bratu Leu, dio je upućen subraći franjevcima, a tu je i prepiska s ljubljanskim biskupom Gregorijem Rožmanom, koji je u to vrijeme živio i djelovao u Clevelandu. Ova prepiska odnosila se najvećim svojim dijelom na pokušaje ponovnog podizanja spomenika slovenskom misionaru Pircu u Ljubljani.

Nakon pisama slijedi blok *Priloga* (6 str.), od kojih se prvi odnosi na Izjavu osam članova Franjevačkog komesarijata Provincije Svetoga Imena iz New Yorka o raznim problemima s kojima se suočavaju u SAD, drugi prilog je tekst K. Zakrajšeka o Pirčevom grobu i nadgrobnom spomeniku, a treći prilog sastoji se od faksimila smrtovnice K. Zakrajšeka i računa troškova njegovog sprovoda od 30. siječnja 1958. godine.

Na str. 213-219 tiskano je *Kazalo objavljenih pisama*, slijedi *Kazalo osoba* (str. 221-227), zatim *Popis slikovnog materijala i vlasnika toga gradiva* (str. 228) te na str. 229 *Kazalo*.

Smatramo da je objavljivanje ove građe veoma značajan prilog slovenskoj historiografiji i povjesničarima koji se bave problemima slovenskog iseljeništva, a ovaj dio korespondencije Kazimira Zakrajšeka, kao i prvi dio objavljen 1993,

pokazuje u najljepšem svjetlu ovog samozatajnog franjevca čiji je čitav život bio posvećen brizi za svoj narod u domovini, kao i za sve one iseljene Slovence natjerane na odlazak u tuđinu, kao što je to slučaj i s našim hrvatskim iseljenicima, rasijanima po čitavom svijetu, dijelom zbog ekonomskih razloga, a dijelom zbog iskonskog neslaganja s totalitarnim režimom koji je vladao u Jugoslaviji nakon II. svjetskog rata.

Nikolina Krtalić